

شانگهای و مهاجران میلیونی

جیمز ایروین

روزنامه‌نگار کانادایی مقیم شانگهای، چین

پرجمعیت‌ترین شهر چین اجازه می‌دهد نیروی کار انسانی موقتاً بدانجا وارد شود. اما این «جمعیت شناور» را به‌دقت کنترل می‌کند.

این چالش، ابعادی باورنکردنی دارد. اما شانگهای گویا تاکنون نتوانسته از بیشتر مشکلات شدیدی که در کشورهای رو به توسعه رایج است، پرهیز کند. البته این شهر ابزاری در اختیار داشته که کلان‌شهرهای دیگر جهان ندارند و آن یک رشته تدابیر دقیق کنترل است که تنها در کشورهای دیکتاتوری ممکن است.

خانم وو می‌افزاید: "چین از معدود کشورهایی است که دولت آن سیاست مشخصی برای توسعه شهری اتخاذ کرده است. مسئولان از سوی گسترش شهرهای کوچک و متوسط را تشویق می‌کنند تا از فشار روی بزرگ‌ترین شهر کشور بکاهند و از سوی دیگر مهاجران را هنگام ورود به شهرها کنترل می‌کنند، شانگهای نمونه‌ای بارز از این‌گونه کنترل است.

سپل مهاجران به شهرهای چین با آغاز اصلاحات اقتصادی در سال ۱۹۷۸ و صدور اجازه مهاجرت، شروع شد. پیش از آن، دولت تحرک جمعیت را توسط هوکو (hukou) که سیستمی مبتنی بر محل تولد افراد بود، کنترل می‌کرد. افراد بدون کسب اجازه نمی‌توانستند زادگاه خود را ترک کنند. مهاجرت بدون مجوز رسمی هم غیرقانونی بود هم عملاً ناممکن، زیرا بدون کارت هوکو نمی‌شد ضروریاتی از قبیل کوین برنج و گوشت و پارچه را تأمین کرد.

این نظام هم مستبدانه بود و هم با اقتصاد بازار که چین پس از انقلاب فرهنگی در پیش گرفت، سازگاری نداشت. با آغاز رونق اقتصادی نیاز به نیروی کار ساده، خصوصاً در مناطق ساحلی که محل تمرکز غالب سرمایه‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی است، افزایش یافت. مقامات چین برای پاسخگویی به تقاضای نیروی کار ارزان، مهاجرت را

در میان دانشجویان شیک‌پوشی که جلوی دانشگاه مشهور فودان در شانگهای در رفت‌وآمد هستند، سه مرد با لباس سربازی جلب توجه می‌کنند. آنها که کنار پیاده‌رو نشسته‌اند، مقواهایی جلوی شان گذاشته‌اند که روی آن برای ارائه خدماتی در منزل یا خرده‌کاری‌های دیگر اعلام آمادگی کرده‌اند. این سه مرد بی‌وقه اطراف را نگاه می‌کنند تا در صورت رسیدن پلیس آگهی‌هایشان را پنهان کنند.

این سه مرد که از شهر سوژو در نزدیکی شانگهای آمده‌اند، بین بیست تا چهل سال سن دارند و در پی بی‌کاری یک ماهه، نتوانسته‌اند هزینه‌ی مجوز اقامت در شانگهای را بپردازند و هرآن ممکن است اخراج شوند. یکی از آنها می‌گوید: "ما تقریباً دیگر اصلاً پول نداریم و نمی‌توانیم ۱۵ آرام‌پی (RMB) برای مجوز اقامت یک ماهه پرداخت کنیم. پس بهتر است پلیس ما را نبیند."

اقامت اجباری

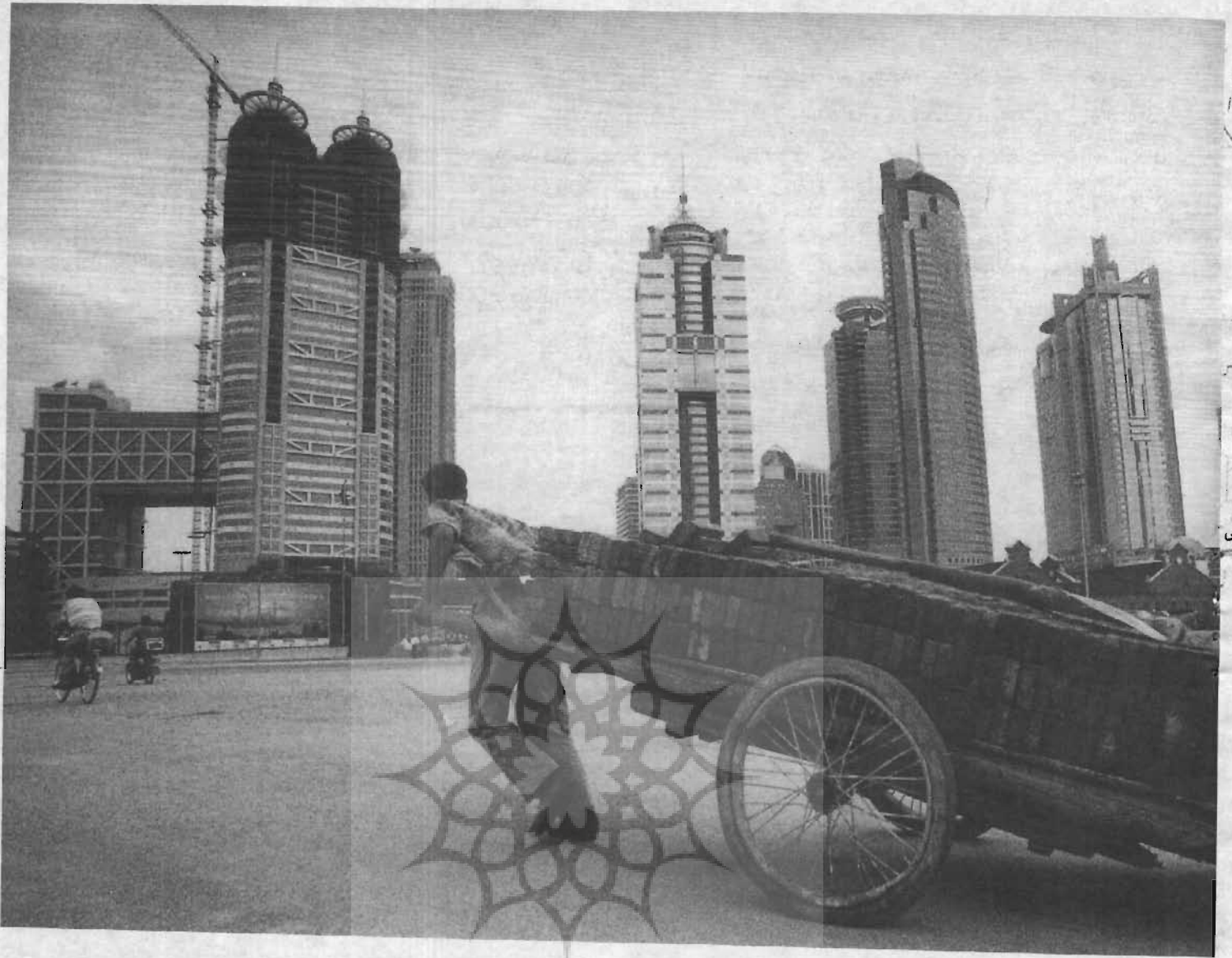
شمار ساکنان موقت شانگهای زیاد است. این‌گونه ساکنان را در چین «جمعیت شناور» می‌گویند. آنان سوار بر دوچرخه یا پیاده خیابان‌ها را طی می‌کنند و با زدن زنگ دوچرخه یا فریاد کشیدن خدماتی چون چاقو تیزکنی و نظافت یا کالاهایی چون میوه و سبزیجات را به مردم پیشنهاد می‌کنند. این افراد حاضرند هر کاری بکنند تا بتوانند در پر جنب‌وجوش‌ترین شهر چین باقی بمانند.

تعداد این‌گونه مهاجران در شهر ۱۳/۶ میلیون نفری شانگهای ۳/۳ میلیون نفر برآورد می‌شود. اصلاحات اقتصادی و تصمیم سیاست‌مداران برای تبدیل شانگهای به یک مرکز مالی عظیم در سطح قاره، این شهر را به یک کارگاه ساختمانی بزرگ تبدیل کرده است. مهاجران برای تأمین نیروی انسانی مورد نیاز به شانگهای آمده‌اند. اما این مهاجرت گسترده برای پرجمعیت‌ترین شهر پرجمعیت‌ترین کشور جهان مشکلاتی تازه را، از فشار اضافی بر تأسیسات زیربنایی تا تشدید فاصله طبقاتی در برداشته است. و ووپینگ که اصلاً اهل شانگهای است و حالا رشته شهرسازی را در دانشگاه ویرجینیا کامنولث آمریکا تدریس می‌کند، می‌گوید چین شاهد رشد بی‌سابقه شهرنشینی است. به گفته خانم وو، فعلاً یک سوم از جمعیت ۱/۳ میلیاردی چین در شهرها زندگی می‌کنند، اما این نسبت در سال ۲۰۲۰ به ۵۰ درصد خواهد رسید.

"چین از معدود کشورهایی است که دولت آن سیاستی مشخص برای توسعه اتخاذ کرده‌است"

تشویق کردند. در همین حین، افزایش بازدهی تولیدات کشاورزی، افزایش جمعیت و کاهش مساحت زمین‌های زیرکشت، یکصد میلیون نیروی کار اضافی را سبب شد.

نظام کارت هوکو هنوز برقرار است، اما شهرهایی چون شانگهای برای پذیرش مهاجران مجوز اقامت موقت صادر می‌کنند. این وضعیت دولت را قادر می‌سازد «محاسن دو جهان» - غربی و چینی - یعنی انعطاف و کنترل عمومی نسبتاً دقیق را با هم بیامیزد. مهاجران نخست

مهاجران شانگهای حاضرند به هر شغلی تن دهند تا بتوانند در شهر بمانند. مرکز مدرن شانگهای هم به دست همین مهاجران ساخته شده است.

هستند. امروز زیر پاگذاردن قانون بسیار آسان تر از گذشته می‌نماید. روند خصوصی سازی اقتصاد چین چنان پیش رفته است که افراد ناگزیر نیستند که حتماً با دولت مرتبط باشند. وانگهی، آزادسازی اقتصادی سبب شده کالاهای اساسی فراوان شوند که دیگر به وجود کوپن مواد غذایی نیازی نیست و همین امر نیز استقلال مردم را در ارتباط با نهادهای دولتی افزایش داده است. و بالاخره آنکه تعداد مهاجران به قدری زیاد شده است که پلیس توان کنترل کامل آنان را ندارد. می‌توان مجوز اقامت بلندمدت تر نیز گرفت، اما مشکلاتی دارد که کمتر کسی پی آن می‌رود. متقاضیان این گونه مجوزها یا باید آپارتمان یا خانه‌ای در شهر بخرند که مستلزم پول بسیار است یا آنکه تحت حمایت مالی شرکتی در آیند که چنین امتیازی غالباً فقط نصیب دارندگان مدارک عالی تحصیلی می‌شود یا با یکی از اهالی شهر ازدواج کنند که لازمه آن غلبه بر تعصبات و پیشداوری‌های مردم پرافاده شانگهای نسبت به جمعیت شناور است.

دولت با حفظ نظارت بر مهاجران، اطمینان حاصل می‌کند که آنان از حداقل ضروریات زندگی برخوردارند. نگرانی دولت هم ناشی از حس مسئولیت‌شناسی و همبستگی اجتماعی است و هم اقدامی است

باید از مسئولان زادگاهشان مجوز کار کردن در سایر شهرها را بگیرند. با ورود به شهر مقصد، آنان که خویشان و دوستانی در آنجا داشته باشند اقبالشان بلند است، در غیر این صورت باید هر جا که می‌توانند ساکن شوند، زیرا برنامه‌ای برای اسکان آنان وجود ندارد.

مهاجرانی که بخواهند بیش از سه روز بمانند، باید مجوز اقامت سه ماهه بگیرند. این مجوز نهایتاً تا دو سال توسط مؤسسه کارفرما یا اداره پلیس قابل تمدید است. مجوز اقامت فقط به این شرط صادر می‌شود که متقاضی مدارکی دال بر داشتن شغل و مسکن در شهر ارائه کند. به علاوه، کارگران هر سال باید مجوز اشتغال در شهر را اخذ کنند که هزینه صدور آن ۸/۴۰ دلار است. خرده‌فروشی‌های دوره‌گرد برخلاف کارگران و کارکنان ادارات، باید مجوز تجاری بگیرند. مهاجران پس از پشت سر گذاشتن همه این موانع اداری رسماً مجاز به اقامت در شهر می‌شوند.

مسئولان به لطف این نظام، اهمی مؤثر در دست دارند که می‌توانند در صورت بروز رکود اقتصادی - مانند رکودی که آن سه مرد سوژویی را در سال ۱۹۹۸ بی‌کار کرد - مهاجران را وادار به بازگشت کنند. با این همه، برآورد می‌شود که یک چهارم مهاجران شانگهای فاقد مجوز

عصر شهرسازی سپری و عصر فرهنگ آغاز شده است.

اورپول بوهیگاس گواردیولا
معمار اسپانیایی (۱۹۲۵-)

برای پیش‌گیری از تبدیل کمبودهای اجتماعی به شورش‌های مردمی، زندگی مهاجران با همه دشواری غیرقابل تحمل نیست. مثلاً مهاجران از سه سال پیش با موافقت شهرداری توانسته‌اند اردوگاهی در اراضی فرودگاه متروک جیانگ‌وان در شمال شرقی شانگهای بسازند. البته سطح زندگی آنان با طبقه‌های متوسط و نوکسبه - که کم‌تعداد اما کاملاً در دید هستند - قابل قیاس نیست که به کمک معجونی از پارتی‌بازی، زرنگی و امتیازهای گوناگون به موفقیت دست یافته‌اند.

اردوگاه جیانگ وان نسبتاً تمیز و مرتب و به مراتب بهتر از حلبی‌آبادهای فقرزده کشورهای روبه توسعه است. این محله ۵۰۰ خانوار جمعیت دارد و دارای یک درمانگاه ساده، چند گارگاه و مغازه کوچک، آرایشگاه، رستوران‌هایی ارزان، باغ‌های سبزی‌کاری و برخی کسب و کارهای کوچک دیگر است. کودکان محله به مدرسه‌شان خیلی می‌بالند که هر چند ساختمانی ساده دارد اما دارای یک تلویزیون و یک ضبط صوت استریو است و چند نقشه جهان از دیوارهایش آویزان شده است. این مدرسه چیزی از هزاران مدرسه ابتدایی روستاهای چین کم

پرونده اطلاعات

جمعیت

منطقه شانگهای دارای بیشترین جمعیت در چین است، به این ترتیب که حدود ۱۳/۶ میلیون نفر در منطقه‌ای به وسعت ۶۳۴۰ کیلومتر مربع زندگی می‌کنند. این وسعت شامل شهر شانگهای (۳۷۵ کیلومتر مربع)، هفت قصر-شهر صنعتی و شهرک‌های روستایی کوچک است. جمعیت شانگهای در ۱۹۵۰ حدود پنج میلیون بود. بنابراین جمعیت شهر ظرف مدتی کمتر از پنجاه سال بیش از دو برابر شده است. طبق آخرین پیش‌بینی‌های سازمان ملل جمعیت شانگهای تا ۲۰۱۵ به هجده میلیون نفر خواهد رسید.

وضعیت سیاسی

شهرداری خودمختار شانگهای مستقیماً به دولت مرکزی وابسته است. جیانگ زمین، رئیس جمهوری و ژو رونگجی نخست وزیر چین هر دو قبلاً شهردار شانگهای بوده‌اند. سمت شهرداری شانگهای فعلاً به‌عهده ژو کوانگدی است که تحصیل‌کرده انگلیس و استاد پیشین مهندسی در دانشگاه شانگهای است.

اطلاعات اقتصادی

شانگهای نخستین بندر کشور و دارای پیشینه طولانی تجاری و صنعتی است. این شهر پس از انعقاد پیمان نانکین در ۱۸۴۲ بندرگاه و مبدأ ورودی به امپراتوری چین بود. سیاست «درهای باز» که شهرداری شانگهای با تأیید حکومت از اواخر دهه هفتاد در پیش گرفته موجب تسریع توسعه آن شده است. عمده‌ترین صنایع فعال در شانگهای عبارت‌اند از: صنایع سنگین (ذوب آهن، فولادسازی، پتروشیمی، هواپیماسازی، کشتی‌سازی)، نساجی، الکترونیک و رایانه‌سازی. دولت در ۱۹۹۰ اعلام کرد مشغول ایجاد یک منطقه اقتصادی جدید به نام پودونگ است که قطب مالی جدید کشور خواهد بود.

اقتصاد منطقه شانگهای بین سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۶ سالیانه چهارده درصد رشد کرده و میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آنجا سالانه حدود ده میلیارد دلار بوده است. این سرمایه‌گذاری در ۱۹۹۷ به نصف کاهش یافت که رشد اقتصادی آن سال را به ۱۲/۷ درصد کاهش داد. طبق برآوردهای رسمی، نرخ رشد اقتصادی شانگهای در ۱۹۹۸ حدود نه درصد بوده است. پیامدهای بحران مالی آسیا و اصلاحات ساختاری اخیر در صنایع موجب افزایش نرخ بی‌کاری شده است. میزان بی‌کاری که رسماً هشت درصد اعلام شده است، به‌طور غیررسمی دو برابر برآورد می‌شود. با این وصف، درآمد سرانه مردم شانگهای به نحوی چشمگیر بالاتر از دیگر مناطق چین است و به ۳۰۰۰ دلار می‌رسد، در صورتی که درآمد سرانه مردم در کل کشور حدود ۸۶۰ دلار است. بخش‌های تازه‌ای از صنایع اخیراً در اولویت برنامه‌های توسعه در شانگهای قرار گرفته‌اند که عمدتاً عبارت‌اند از: ارتباطات، فن‌آوری‌های نو، داروسازی و زیست‌فن‌آوری.

ندارد. آموزگاران که سن بیشترشان در حدود بیست سال است از هم‌شهریان مهاجران‌اند و به همان لهجه آنان سخن می‌گویند. دانش‌آموزها که شاد و شلوغ هستند، لباس‌هایی مناسب به تن دارند و سالم به نظر می‌رسند. گویا سیاست تحمیلی تک‌فرزندی در کشور موجب افزایش توجه والدین به فرزندان شده و به این ترتیب سهواً در خدمت نسل جوان قرار گرفته است.

بزرگسالان اردوگاه که از اهالی استان‌های جیانگ سو، هنان، آنهویی یا سیچوان هستند، برای کار در شانگهای یا حومه آن غالباً هر صبح اردوگاه را ترک می‌کنند و هنگام ترک اردوگاه از میان دروازه‌هایی می‌گذرند که نگهبانی آنها به عهده چند تن از کارگران سابق مؤسسات دولتی است.

شهروندان درجه دو

اداره اردوگاه‌هایی چون جیانگ‌وان به‌عهده یک کمیته محلی است که علاوه بر تأمین امنیت اردوگاه، مراقب‌اند که کلیه ساکنان دارای مجوز اقامت باشند و حقوقی آن را بپردازند. هر خانواده ماهانه پنجاه دلار به مالکان خصوصی می‌پردازد که معمولاً در همان نزدیکی سکونت دارند. در کشوری که دولت همیشه مسئولیت تأمین مسکن ارزان را برای مردم به عهده داشته است، این میزان اجاره بسیار زیاد به‌نظر می‌آید. مبلغ شهریه دانش‌آموزان نیز که پنجاه دلار برای هر ترم است، بالاست. با وجود این، مهاجران کمتر شکوه می‌کنند، احتمالاً بدین خاطر که زندگی در شانگهای در هر صورت بهتر از زندگی در زادگاه‌هایشان است و به آنها امیدواری می‌دهد.

شهرداری علاوه بر نظام مجوز موقت، ابزارهای دیگری هم برای اداره جمعیت شناور در اختیار دارد که سیاست شهرداری برای اداره جمعیت «پایه» از آن جمله است. شانگهای تمامی جمعیت خود را در قالب تشکیلاتی هرمی سازماندهی کرده است که بخش‌های آن به ترتیب عبارت است از شهر، ناحیه، خیابان و بالاخره محله.

مستولان از طریق کمیته‌های محلی ارتباطی روزمره با جمعیت شناور دارند. این کمیته‌ها که قبلاً متشکل از شهروندان خشک‌اندیشی بود که با دخالت در زندگی خصوصی مردم هرگونه کج‌روی - از خیانت در رابطه زناشویی گرفته تا مسالمت‌جویانه‌ترین ناراضی‌های سیاسی - را افشا و تنبیه می‌کردند، اکنون منحصراً از افراد متخصص تشکیل می‌شود. چنانکه خانم وو می‌گوید بازنشستگان سابق در کمیته‌ها جای‌شان را به کارمندی داده‌اند که از ادارات دولتی بدانتجا منتقل شده‌اند و برای این کار آموزش مناسب دیده‌اند. مردم چین دیگر این کمیته‌ها را نه ابزاری تهدیدآمیز برای دخالت در زندگی خصوصی خویش که نهادی کارآمد برای حل مشکلات روزمره می‌دانند.

به‌عقیده خانم وو این نوع ساختار دیگر چندان ربطی با استبداد برنامه‌ریزی مرکزی ندارد، بلکه شیوه‌ای بسیار مؤثر برای تداوم کنترلی نسبی روی مردم و نیز پاسخگویی به نیازهای آنان در زمینه خدمات اجتماعی است. از آنجا که تعداد جمعیت تحت نظارت هر کمیته بیش از ۲۰۰۰ نفر نیست، فضایی سرشار از همبستگی و صمیمیت بر آن حاکم است.

انسان‌ها چنان یکدیگر را دوست دارند که حتی زمان گریز از شهر، باز در جست‌وجوی جمعیت، به بناکردن شهر در روستا می‌پردازند.

شارل بودلر

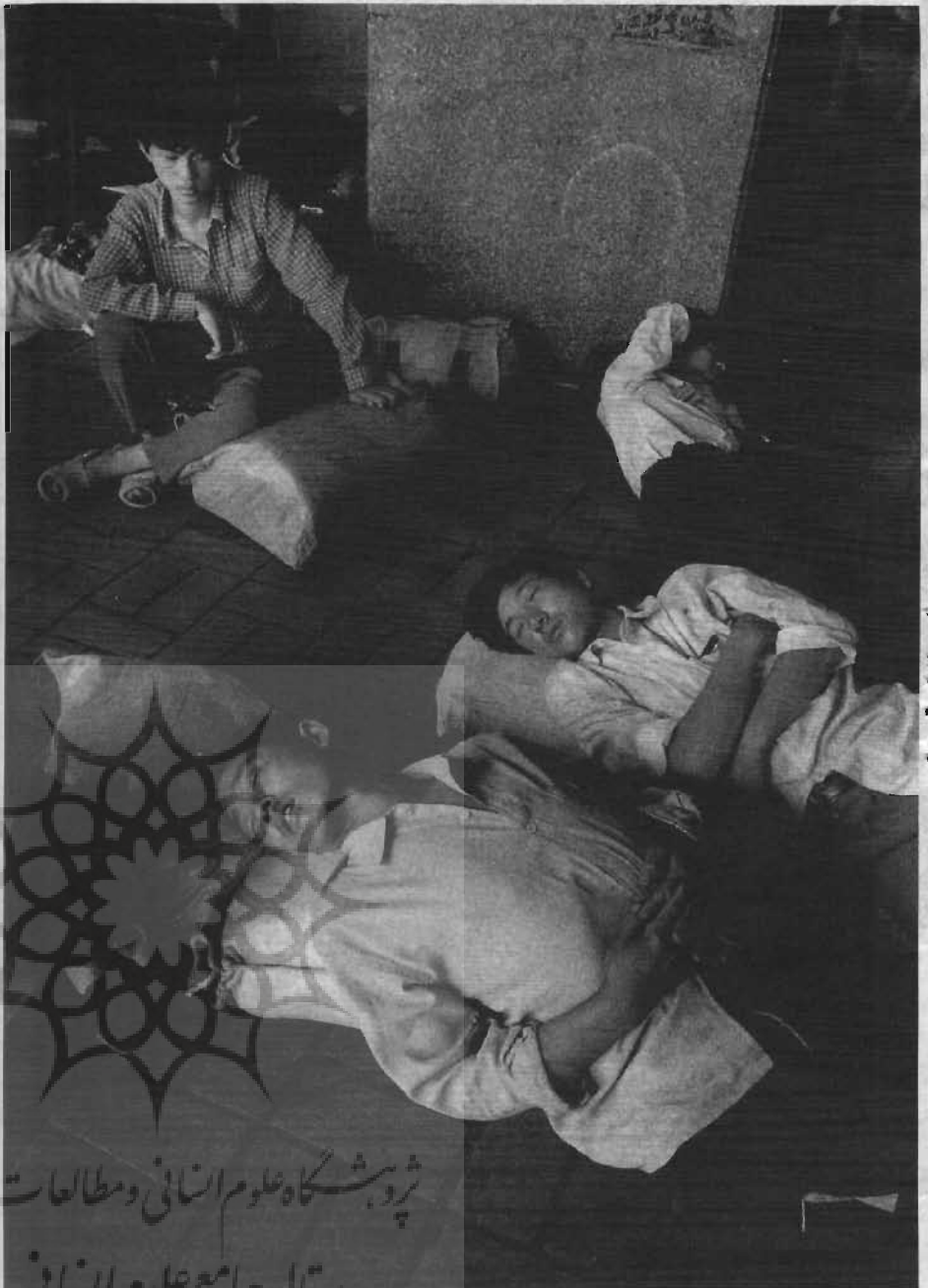
(۱۸۶۸-۱۸۲۱)

دولت برای پرداخت شهریه تحصیلی فرزندانشان بهره‌مندند و از خدمات بهداشتی استفاده می‌کنند، در صورتی که مهاجران باید تمامی این هزینه‌ها را خود تقبل کنند. کودکان آنان که غالباً در شانگهای متولد شده‌اند، از بخت چندانی برای معاشرت با هم سن و سال‌های شهری‌شان برخوردار نیستند. اگر فرزند یک خانواده اصیل شانگهای با مهاجری ازدواج کند، احتمال بسیار دارد که والدینش شدیداً آزرده شوند. البته امکان چنین ازدواجی بسیار ناچیز است، زیرا تفاوت‌های فرهنگی و زبانی از جمله موانع متعدد آن است. وانگهی، چنین ازدواجی یک عیب بزرگ هم دارد: اگر مردی از اهالی شانگهای با یک زن مهاجر ازدواج کند، فرزند آنان اهل زادگاه مادرش تلقی خواهد شد.

علل تحقیر مهاجران بیشتر به لهجه، طرز رفتار و جاه‌طلبی آنان مربوط است. مثلاً مردان مهاجر پیش از ورود به شهرکت و شلواری نو می‌پوشند تا شاید بتوانند شغلی اداری به دست آورند. اما بیشتر آنان با همان کت و شلوار نویی که بهای آن هنوز به سرآستین چسبیده بالاخره به جای محله‌های شیک تجاری سر از کارگاه‌های ساختمانی در می‌آورند. اکثر اهالی شانگهای مهاجران را مسئول افزایش جرم و جنایت نیز می‌دانند. نمونه‌های تحقیر و تبعیض در شهر فراوان است. نزدیک یک دبیرستان در مرکز شانگهای - جایی که به ساختمان‌های جدید، ورزشگاه جدید، بزرگراه‌ها و شبکه متروی خود می‌بالد که همه به‌دست مهاجران احداث شده است - یک مأمور پلیس اوراق شناسایی یک زن دوره‌گرد را که دستبندهای رنگی به دانش‌موزان می‌فروشد کنترل می‌کند. مأمور که روی موتورسیکلت خود نشسته است، به این زن میانسال به تندی پرخاش می‌کند و برای او برگ جریمه می‌نویسد. زن آشفته و گریان می‌کوشد به پلیس توضیح دهد، اما مأمور دفترچه جریمه را محکم به هم می‌زند و به سرعت حرکت می‌کند.

زن، همچنان گریان، خرده‌ریزهای محقرش را جمع می‌کند و زیر نگاه بی‌تفاوت عابران دور می‌شود. برای چه کسی اهمیت دارد که او به

کجا می‌رود؟

ایستگاه قطار شانگهای خوابگاه بسیاری از کارگران مهاجر است.

یکی دیگر از راهکارهای شهرداری برای اداره جمعیت مهاجر، مجبور کردن کارفرمایان به فراهم کردن مسکن برای کارگران است. به گفته خانم وو، ۳۶ درصد از مهاجران شانگهای در محل کار خود یا نزدیک آن سکونت دارند. حدود نیمی از کارکنان روستایی در خانه‌هایی زندگی می‌کنند که کارفرمایان آنان در شهر فراهم کرده‌اند و دوسوم از کارگران ساختمانی مهاجر در کارگاه ساختمان به‌سر می‌برند.

زندگی مهاجران در شانگهای بسیار بهتر از زندگی مهاجران کلان‌شهرها در سایر کشورهای روبه توسعه است، اما هنوز تا برخورداری از منزلتی برابر با مردم شانگهای راهی دراز در پیش دارند. آنان شهر و ندان درجه دومی هستند که به خاطر کارشان با آکراه در شهر پذیرفته شده‌اند، و به خاطر تحت فشار گذاشتن تأسیسات زیربنایی شهر سرزنش می‌شوند. اهالی شانگهای عموماً از کمک هزینه کارفرما یا

